

TARBIYACHINING KASBIY MAHORATI VA KOMPETENTLIGI

Kurbonova Yulduz Djumaevna

Termiz davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim metodikasi
kafedrası o'qituvchisi,

E-mail: ykurbonova1961@gmail.com

ANNOTATSIYA

Maktabgacha ta'lim muassasasi tarbiyachisining mehnati sarmashaqqat va o'z navbatida sharaflı kasbdır. Tarbiyachi kichik yoshdagi bolalarni rivojlanish xususiyatlarini bilishi bilan birga ulardagi individuallikni tushuna olishi muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berish, ularni har tomonlama rivojlanishini ta'minlash uchun tarbiyachidan o'ziga xos bilim va pedagogik mahorat talab etiladi. Ushbu maqolada tarbiyachining kasbiy mahorati haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'zlar: Pedagogik mahorat, kasbiy faoliyat individualligi, qobiliyat, ijodkorlik, pedagogik nazokat, shaxsiy va kasbiy fazilat, pedagogik.

Pedagoglik kasbi o'z mohiyatiga ko'ra individualdir. Har bir pedagogning hayotiy o'rni o'z ishining ustasi bo'lishi, usta (master) juda ilg'or, bilimdon yoki o'z ishini mohirlik bilan bajaruvchi deb ifodalanadi.

Pedagoglik mahorati uning faoliyatida ko'rinadi. Pedagog eng avvalo, pedagogik jara-yon qonuniyatlari va mexanizmlarini yaxshi egallagan bo'lishi lozim.

Shu ma'noda pedagogning umumlashgan malakalari, uning pedagogik texnikasi katta ahamiyatga ega.

Pedagogik mahoratga erishish pedagogning muayyan shaxsiy sifatlari bilan amalga oshadi. Pedagogik mahorat yuksak darajada pedagogik faoliyatining taraqqiy etishini, pedagogik texnikani egallashni, shuningdek, pedagog shaxsi, uning tajribasi, fuqorolik va kasbiy mavqeini ifodalaydi.

Pedagogik mahorat kategoriyasi kasbiy faoliyat nuqtai nazaridan kishi individualligini xarakterlaydi. Pedagogik mahorat nima? Uning mohiyati nimadan iborat? Unga qanday erishsa bo'ladi? Hozirgi zamon pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy manbalarda pedagogik mahorat tushunchasiga nisbatan turlicha izohlarga duch kelamiz. Bu tushuncha mohiyatining aniqroq ta'rifi "Pedagogik ensiklopediya" da berilgan bizningcha, boshqalarga nisbatan bu ta'rif pedagogik mahorat mazmun – mohiyatini ancha to'g'ri yoritadi. "Tarbiya va o'qitishda yuqori darajaga erishish va uni doimo takomillashtirib borish imkonini ta'minlovchi san'at bo'lib, talabaga mehr qo'ygan va o'z kasbini sevgan, har bir pedagogning qiladigan ishi.

O‘z ishining mohir ustasi bo‘lgan pedagog-bu yuksak daraja madaniyatli, o‘z fanini chuqur biladigan, fanning yoki san’atning tegishli sohalarini yaxshi tahlil eta oladi-gan, tarbiyalash va o‘qitish uslubiyotini mukammal egallagan mutaxassisdir”.

Bu ta’rifni yaxshi tushunib, uning ma’no mohiyatini tahlil etadigin bo‘lsak, ushbu ta’rifda pedagogik mahorat tushunchasi mazmuniga kiradigan quydagi masalalarni ajratish mumkin bo‘ladi:

1. Umumiy madaniyatning yuqori darajasi hamda bilimdonlik va aql zakovatining yuksak ko‘rsatgichi.

2. O‘zining o‘qitayotgan faniga doir keng va bilim sohibi.

3. Pedagogika, umumiy va pedagogik- psixologiya kabi fanlar sohasidagi bilimlar bilan qurollanganlik, ulardan o‘qitish va tarbiyalash ishlari tajribasida erkin va ustalik bilan foydalana bilish.

4. O‘quv – tarbiyaviy ishlar metodikasini egallangan bo‘lishi.

Pedagogik mahorat- bu -tarbiyachining shunday shaxsiy (bolajonligi, hayrihohligi, insonparvarligi, mehribonligi va h.k.) va kasbiy (bilimdonligi, zukkoligi, fidoiyiligi, ijodkorligi, eruditsiyasi va h.k.) fazilatlarini belgilaydigan xususiyatki, u o‘z mutaxas-sisligi bo‘yicha chuqur va atroflicha bilimga ega bo‘lishi, psixologik va metodik tay-yorgarlikda, yoshlarni o‘rga-tish, tarbiyalash va rivojlantirishning optimal yo‘llarini izlab-topib amaliy faoliyatda qo‘llashida namoyon bo‘ladi.

Pedagoglik sharaflig, lekin juda murakkab kasb. Yaxshi tarbiyachi bo‘lish uchun peda-gogik nazariyani egallashning o‘zigina yetarli emas. Chunki pedagogik nazariyada bolalarga ta’lim berish va tarbiyalash haqida umumiy qonun qoidalar, umumlashtiril-gan uslubiy g‘oyalar bayon etiladi, yosh individual xususiyatlarini e’tiborga olish ta’-kidlanadi.

Maktabgacha ta’lim hayoti kichik pedagogik jarayon bo‘lib juda xilma -xildir. Peda-gogik nazariyaga mos kelmaydigan vaziyatlar uchrab turadi. Bu esa pedagogdan keng bilimdonlikni, puxta amaliy tayyorgarlikni, yuksak pedagogic mahorat va ijodkorlik-ni talab qiladi.

Tarbiyachining kasbiy mahorat – bu ma’lum shaxsiy (bolalarni sevishi, mehribonligi, hayrixohligi va h.k) va kasbiy (bilimdonligi, javobgarlikni his qilishi, ijodkorligi eru-ditsiyasi va h.k.) fazilatlarining yig‘indisi hisoblanib, u pedagogik-psixologik, usuliy tayyorgarligida, bolalarni tarbiyalashning optimal yo‘llarini izlab topishida namoyon bo‘ladi. Shuning uchun tarbiyachining kasbiy mahorat, bilimdonligi, zukkoligi, ijod-korligi bilan birga shaxsiy sifatlarni ham takomillashtirishni ham taqozo qiladi.

Murabbiy faoliyat mahoratini qanday fazilatlar belgilaydi? Mohir avvalo mafkuraviy tayyorgarlikka ega bo‘lishi lozim. Bu deganimiz Milliy qadriyatlar, urf-

odatlar, an'-analarni bilishi va ularni yoshlar ongiga yetkazib tarbiyalanuvchilardai ota-bobolari-miz yaratgan boy merosga hurmatni tarbiyalay olishi kerak. Buning uchun avvalo tar-biyachining o'zi milliy qadriyatlarning mohiyat mazmunini chuqur anglashi, ularga hurmat e'tiqodi bo'la olishi lozim, ijtimoiy hayot qonunlarini aniq tushunish, milliy-ahloqiy qadriyat, mafkura mazmunini anglash tarbiyalanuvchilarda bobolar, avlodlar ruhiga hurmatni,ilmiy dunyoqarash asoslarini tarbiyalash uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagoglik kasbi sohasida: bolalarni sevish va ular bilan ishlashga qiziqish, pedago-gik ishni sevish, ruhiy pedagogik ziyraklik va kuzatuvchanlik, pedagogik nazokat, pedagogik tasavvur, tashkilotchilik qobiliyati, xaqqoniylik, dilkashlik, talabchanlik qat'iylik va maqsadga intilish,vazminlik, o'zini tuta bilish kasbiy layoqatlilik.

Bilim sohasiga: keng ilmiy saviya, ma'naviy ehtiyoj va qiziqish, intellektual qiziqish, yangilikni his qila bilish talab etiladi.

Faoliyatlar kishini o'ziga duch kelgan hodisalarni tahlil qilish va umumlashtirish taj-ribasi bilan boyitadi.

Pedagogik malaka-egallagan bilim va ko'nikmalarni faoliyatning ma'lum turini egal-lab olish, yaxshi bajara olish qobiliyatidir.Bu fahm-farosat va bilimlarning chinakam ilmiyligi, tarbiyadagi qiyinchiliklarning yengishga qodir bo'lgan nufuzli rahbarlik bo-lalar qalbining qandayligini his qilish mahorati, ichki dunyosi nozik va zaif bo'lgan bola shaxsiga mohirlik bilan avaylab yondashish, donolik va ijodiy dadillik,ilmiy tah-lil, xayol va fantaziyaga bo'lgan qobiliyat mujassamdir.

Shuni alohida qayd qilib o'tmoq zarurki, pedagoglik kasbi murakkab va ma'suliyatli kasbdir. Ushbu kasbning sharafiligi va murakkabligi shu bilan belgilanadiki, u doi-mo ongning yagona sohibi bo'lgan inson bilan muloqotda bo'ladi. Ongli va tirik jon-zot esa aqliy, ruhiy, hamda jismoniy jihatdan doimo rivojlanishda bo'ladi. Shuning uchun, bilan doimo muloqotda bo'lganda, unga ta'sir ko'rsatish uchun muntazam ra-vishda psixologiya, tarbiya nazariyasi kabi fanlarni mukammal o'rganib, o'z kasbiy mahorati ustida muttasil ish olib borishi kerak. Bu tarbiyachilarda pedagogik - psixo-logik va metodik tayyorgarlikni ta'minlaydi. Pedagogik mahorat - pedagogik jara-yonda tarkib topadi. Pedagogik jarayon esa kasbiy va shaxsiy tayyorgarlikni yo'lga qo'yib, bo'lajak mutaxassisni mehnatga, hayotga tayyorlash uchun davlat, jamiyat, millat va kelajak avlod oldida javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashga xizmat qiladi. Shuning uchun, pedagog shaxsiy va kasbiy fazilatlar egasi bo'lishi lozim.

Pedagogning shaxsiy fazilatlari sirasiga iymon-e'tiqodi,dunyoqarashi, ijtimoiy ehtiyoj va faolligi, odo-axloqi, fuqarolik burchlarini his qilishi, ma'naviyati, dilkash-ligi, talabchanligi, qat'iyliigi va maqsadga intilishi, insonparvarligi, huquqiy bilim-

donligi va h.k.lar kiradi. Bular pedagoglarda kasbiy xususiyatlarni o'zida tarbiyalab borishga ko'maklashadi.

Yuqorida qayd etib o'tilgan va pedagogik mahoratga berilgan ta'rif, hamda tarbiya-chining professiogrammasi xususiyatlari va pedagoglarga qo'yiladigan ijtimoiy-iqti-sodiy, siyosiy-madaniy talablardan kelib chiqib pedagogika nazariyasi pedagogik ma-horatni quyidagi asosiy component (tarkibiy qism)lardan iborat bo'lishi lozimligini ifodalaydi.

Pedagogik maxorat- pedagogik muomila, pedagogik texnika, pedagogik qobiliyat, pedagogik madaniyat, pedagogik nazokat, pedagogik ijod jamlamasidir.

Bularning barchasi xususiy mohiyat-mazmun kasb etsada, ular yaxlit holda-tarbiyachi (pedagog)ning kasbiy malakalarining mazmunini ifodalaydi.

Zero, pedagogik texnika–o'qitish, ta'sir ko'rsatish, ta'lim tarbiya oluvchilarga o'z his-tuyg'ulari, bilimlari, axloqiy fazilatlarini o'z tatish texnologiyasini ifodalasa, pedagogik muomala–kasbiy faolligining bir ko'rinishi bo'lib, ta'lim-tarbiyada shu jarayon ishtirokchilarining o'zaro ta'sir va hamkorligini aks ettiradi. Pedagogik ijod-pedagogning mahorat pillapoyalaridan ko'tarilishida yaratuvchanlikni, tashabbuskorlikni, pedagogik uddaburonlikni va tadbirkorlikka eltuvchi yo'lni, bu yo'ldagi qiyinchiliklardan qo'rqmaslikni anglatadi. O'z navbatida bu sohada pedagogning pedagogik qobiliyati ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki u pedagogik jarayonda pedagogning aqliy,emotsional–irodaviy jihatlarini, tashkilotchiligini, bilimdonligini va ularning bir-biriga bog'liqligini hamda yaxlit bir butunlik kasb etishini ifodalaydi.

Pedagogik madaniyat-tarbiyachilik burchi, mas'uliyati, qadr-qimmat, vijdoni, axlo-qiy e'tiqodini nazarda tutib, pedagogning talabchanligi, adolati, komilligi, rostgo'y-ligi, to'g'riligini anglatadi. Pedagogik mahorat tizimida pedagogik nazokat (takt)-pedagogning pedagogik maqsadga muvofiq,foydali, qimmatli harakatlarining o'lcho-vi, me'yor va ta'sir vositasining chegarasi sifatida xarakterlanadi. Pedagogik mahoratning qayd qilingan tarkibiy qismlari pedagogning kasbiy xususiyatlarini boyitadi va uni mohirlik sari yetaklaydi va tarbiyachida pedagogik mahorat malakalarining tarkib topishiga yordam beradi. Ammo, o'z kasbining mohir ustoz bo'lish uchun fa-qatgina ularga tayanib, ish tutish kutilgan natijani bermasligi mumkin.Buning chun muntazam ravishda pedagogik fikrlash, pedagogik o'ylash,pedagogik ish tutish lozim bo'ladi. Bu deganimiz, o'z faoliyatini pedagogic hodisalarni, vaziyatlarni tahlil qilish, ularning har bir bog'lanish joylarini anglashga intilish, kunlik nati-jalarni mustaqil ra-vishda tahlil qilishi va yangi ta'lim-tarbiyaga doir g'oyalarni avvalgilari bilan taqqos-lay olishga odatlanishi ham lozim bo'ladi. Asosiy pedagogik-psixologik muammolar-ni topa olish ularni hal etishning eng qulay yo'llarini topish ustida o'ylash ham kerak.

Pedagogning kasbiy pedagogik tayyorgarligi shartli ravishda quyidagi yoʻnalishlarda olib boriladi:

- 1) pedagogning shaxsiy fazilatlar boʻyicha tayyorgarligi;
- 2) pedagogning ruhiy - psixologik tayyorgarligi;
- 3) pedagogning ijtimoiy-pedagogik va ilmiy-nazariy jihatdan tayyorgarligi;
- 4) pedagogning maxsus va ixtisoslikka oid uslubiy bilimlarni egallab borishi;

Pedagogik texnikaning muhim jihatlari—bu avvalo pedagogning mahoratini belgilov-chi kasbiy koʻnikmalari hisoblanadi, yaʼni uning savodli va ifodali soʻzlay olishi, oʻz fikr-mulohazasini va bilimini tushunarli tilda taʼsirchan bayon qilishi, his-tuygʻusini jilovlay olishi, oʻzining shaxsiy xususiyatlariga xos mimik va pantomimik qobiliyat-larga ega boʻlishi, oʻz kasbiga muxabbat, bolalarni seva olishi, oʻz mehnatiga ijodiy yondashish, oʻz mutaxassisligi boʻyicha yaxshi bilimga ega boʻlishi, kasbiga qiziqishi, bolalar jamoasiga singib keta olishi, javobgarlikni his etish tarbiyaviy bilimlarni egallaganligidan iboratdir.

Pedagogning tarbiyalanuvchi obʼektlar oldida oʻz harakatlarini boshqarishida aktyor-lik sanʼatiga xos boʻlgan xususiyatlari, yaʼni mimik va pantomimik qobiliyatlari mu-him rol oʻynaydi. Aktyor bir obrazni maʼlum bir muddatda tayyorlab, bir yoki bir necha marotaba bir xil koʻrinishda sahnada namoyish etsa, pedagog butun oʻquv yili davomida, har bir darsda yangi mavzuni oʻtilgan mavzular bilan bogʻlab, zamonaviy innovatsion usullar vositasida bolalar ongiga yetkazish uchun chuqur tayyorgarlik koʻradi, guruh jamoasidagi oʻziga xos pedagogik va psixologik muhitni, har bir taʼlim oluvchining shaxsiy xususiyatlarini eʼtiborga olib pedagogik faoliyat koʻrsatishga majburdir. Bunday ulkan masʼuliyatni yuqori saviyada bajarish uchun pedagogdan yuksak pedagogik texnik tayyorgarlikka ega boʻlish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI: (REFERENCES)

1. Maktabgacha pedagogika. Sodiqova Sh.A. Toikent, 2013
2. Kurbonova Y. D. (2023). MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TAFAK-KURINING RIVOJLANISHIDAGI OʻZIGA XOSLIKLAR. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 394–398
3. Rayimov B.U (2023). Mechanisms formation of ethno-pedagogical values in students of pedagogical higher education institutions. Educational Research in Universal Sciences, 2(6), 337-341.
4. [Методы и приемы обучения детей дошкольного возраста.](#)
Ю,Ж Курбонова - [EUROPEAN RESEARCH: INNOVATION IN SCIENCE, EDUCATION AND TECHNOLOGY](#) collection of scientific articles LXXV International correspondence scientific and practical conference. London, 2022,(67-71)

5.Sohiba S. KATTA VA TAYYORLOV YOSHDAGI BOLALAR BILISH JARAYONLARINI SHAKLLANTIRISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOY-DALANISHNING AHAMI-YATI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. 2023.T. 3. №. 29. 85-95.

6. Xudoyberdiyevna K. S. MAKTABGACHA YOSH DAGI BOLALARDA XALQ OG'ZAKI IJODI VOSITASIDA MILLIY G'URUR HISSINI SHAKLLANTIRISHDA OILANING O'RNI //INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM. – 2023. – T. 3. – №. 29. – C. 67-79.